

מוזיאון חצר הישוב הישן

שירה בחצר אנתולוגיה שנייה

עורך: אביחי קמחי

ש י ר ה ב ח צ ר

אנתולוגיה שנייה בסדרה

בעקבות אירועי הספרותית של

מוזיאון חצר הישוב הישן

בעריכת המשורר אביחי קמחי

מוזיאון חצר הישוב הישן

אוצרת: אורה פיקל-צברי

הוועד המנהל: יו"ר עו"ד חגי סיטון, משה בן ארי, איתן כרמון, דניאל מימראן, עו"ד, ד"ר יעקב מימראן, אביבה שר, עו"ד אלי בן טובים, יואב איגרא, מיקי חברוני
חברי העמותה: רו"ח בריז'יט ביתן, עו"ד גדעון ברמץ, אילן הדר
הוועדה המדעית: פרופ' ירון בן נאה, פרופ' מרגלית שילה, ד"ר ראובן גפני, פרופ' קובי כהן-הטב
הוועדה החינוכית: ד"ר מיקי ארליך, עפרה רגב, ד"ר איל דוידסון, חזקי בצלאל, אריאל אבקסיס, ד"ר יוסי שפנייר

עריכת תוכן: כרמית ספיר ויץ
עיצוב גרפי: ערן צירמן

בשער: מתוך חוברת דוגמאות רקמה בהוצאת בצלאל, תש"ה
אוסף מוזיאון חצר הישוב הישן

הקרן לירושלים
مؤسسة صندوق القدس
THE JERUSALEM FOUNDATION

משרד
התרבות
והספורט

האנתולוגיה הופקה בתמיכת משרד התרבות והספורט

רחוב אור החיים 6, הרובע היהודי, ירושלים, ת.ד. 1604 ירושלים 9750603
טל. 02-6276319 טלפקס. 02-6284636
www.oyc.co.il

תוכן

6	פתח דבר
8	על המשורר יעקב ברזילי / הסופרת שרה אהרוני
13	על המשוררת פרופ' חמוטל בר־יוסף / המשורר ד"ר צדוק עלון
18	על המשורר רוני סומק / המשורר ד"ר גלעד מאירי
24	על המשורר ד"ר צדוק עלון / המשוררת ד"ר זמירה פורן־ציון
29	על המשורר פרופ' מירון ח. איזקסון / המשוררת ד"ר צילה זן־בר צור

לצפייה במפגשי הסדרה סרקו את קוד ה-QR

* * *

מוזיאון חצר הישוב הישן שוכן במבנה עתיק בן כ־500 שנה ברובע היהודי בעיר העתיקה של ירושלים. מרבית המוצגים באוספיו הם פריטים יומיומיים פשוטים ששימשו את אנשי הישוב הישן ומשקפים את אורח חייהם הצנוע של בעליהם: אנשים שחלמו לחיות בירושלים למרות הקשיים הכלכליים והביטחוניים.

האירועים הספרותיים במוזיאון בעריכת אביחי קמחי הם גשר בין ירושלים של מעלה לירושלים של מטה. האירועים המגוונים, שחלק מפירותיהם מובאים באנתולוגיה זו, השנייה במספר, מקשרים בין עבר להווה, בין חלום וכמיהה של דורות למציאות כפי שהיא משתקפת בעיני המשוררים והמשוררות.

ברצוני להודות לעוסקים במלאכה: לאביחי קמחי, ליוצרים, לכותבים, לכרמית ספיר ויץ ולערן צירמן.

אורה פיקל צברי
אוצרת המוזיאון

פתח דבר

אנתולוגיה זו היא השנייה שיוצאת לאור בעקבות הסדרה הספרותית בזום של מוזיאון חצר הישוב בירושלים, בעריכתי ובהנחייתי.

בעוד שהאנתולוגיה הראשונה עסקה במשוררים שהשאירו חותם בשירה העברית ואינם איתנו, האנתולוגיה השנייה עוסקת במשוררים/ות בני זמננו שחותמם על השירה בולט. ייחודה של הסדרה בין השאר הוא קישור היוצרים והנושאים לירושלים בדרך ספרותית, היסטורית או ביוגרפית.

כל אירועי הסדרה מתמקדים במשורר/ת או בנושאים הקשורים בירושלים, ומתארחים בה גם יוצרים חשובים שאינם ילידי העיר. בכל אירוע מוקדשת סקירת עיקרי הסוגיות החשובות בעיניי הקשורות בקורות חייו של המשורר/ת וביצירתו/ה. כמו כן, יוצרים הבקיאים ביצירת היוצר נשוא האירוע מציגים את יצירתו מזווית מבטם הייחודית, ומוקרנים סרטונים ומושמעים שירים מוקלטים בנושא. לא אחת נפתחים המיקרופונים לתגובות הקהל.

כל אירוע נמשך כשעה ורבע וצופים בו עשרות אנשים. האירועים מוקלטים ומועלים ליוטיוב.

הסדרה הספרותית באה לעולם התרבות ברבעון הראשון של שנת 2020, בימי הסגר שנכפו עלינו כתוצאה מהתפרצות מגפת הקורונה. היא זכתה לשבחים על איכותה הספרותית, ולאור הצלחתה והקהל הרחב שנטל בה חלק המשיכה להתקיים בשנים הבאות. הזמן מראה

כי הצורך באירועי זום בתחום התרבות לא נעלם. להפך: הם מאפשרים לכל אחת ואחד מרחבי העולם לצפות באירוע תרבותי באופן נגיש ונוח. במסגרת הסדרה נערכו עד כה 26 אירועים והיד עוד נטויה, עם תוכנית עשירה של אירועים חודשיים.

האנתולוגיה חושפת את הקורא לעיקר קורות חייהם של משוררים בולטים בשירה העברית בת זמננו ולזווית ניתוח ייחודית על יצירתם. לפני כל מאמר מובאים קורות חיים ודברים על היצירה של נשוא/ת האירוע וכן דברים על כותב/ת המאמר.

בלב האנתולוגיה חמישה משוררים/ות:

על המשורר **יעקב ברזילי** כתבה הסופרת **שרה אהרוני**.

על המשוררת **פרופ' חמוטל בריוסף** כתב המשורר **ד"ר צדוק עלון**.

על המשורר **רוני סומק** כתב המשורר **ד"ר גלעד מאירי**.

על המשורר **ד"ר צדוק עלון** כתבה **ד"ר זמירה פורן-ציון**.

על המשורר **פרופ' מירון ח. איזקסון** כתבה המשוררת **ד"ר צילה זן-בר צור**.

אני שמח לבשר על כך שהמוזיאון מתעתד להפיק אנתולוגיה נוספת במהלך שנת 2023, וזוהי חובה נעימה להודות לצוות המוזיאון בראשות אורה פיקל צברי, מנהלת המוזיאון, ולשי גיל, האיש שידו בכול. בלעדיהם לא הייתי מצליח לקיים את הסדרה הספרותית ברצף ולא היו באות האנתולוגיות לעולם.

בברכת קריאה חווייתית ומלמדת,

אביחי קמחי

משורר, עורך האנתולוגיה

בעקבות המשורר יעקב ברזילי

המשורר יעקב ברזילי נולד ב־1933 בהונגריה וחווה עם משפחתו את אימי השואה. אביו וסבו נרצחו בברגן־בלזן. הוא עלה ארצה ב־1949 והיה ממקימי קיבוץ דביר. פרסם 15 ספרים (מתוכם ספר פרוזה אחד), הרצה בבתי ספר בארץ ובחו"ל והתלווה למשלחות נוער לפולין. הנצחת השואה הייתה למפעל חייו. 130 משיריו הולחנו לתזמורות, לְמקהלות ולְהרכבים קאמריים, והוא זכה להכרה בינלאומית והוזמן לאירועים בארץ ובחו"ל, שבהם התקיימו קונצרטים מיצירותיו. ברזילי, חתן פרס ראש הממשלה לסופרים עבריים, נשוי למלכה לבית אילני, אב לשלושה בנים וסב לתשעה נכדים ונכדות.

יעקב ברזילי, משורר השואה - ולא רק

שרה אהרוני

לשירת יעקב ברזילי סימני היכר, והבולט שבהם הוא היותם ידידותיים לקורא בעצם היותם מובנים. עובדה זו אינה מפחיתה מעומקם, מערכם ומהאמצעים האומנותיים המקשטים אותם, כמו ליריות, דימוי, מטפורה, פואנטה, הומור, אירוניה וסרקזם - מרכיבים שתומכים בשיריו העוצמתיים ונוגעים בנשמת הקורא. כמי שחווה את אימי השואה בחר ברזילי לכתוב על השואה ולפעול להנצחתה. ארבעה מ־15 ספריו מוקדשים לשואה: "אבי לא יברך על הלחם"¹, "אותיות בוכות באש"², "מחכה לאבי"³ ו"השכן מברגן-בלזן"⁴, וכן ספר הפרוזה "עד נר ראשון של בוקר"⁵. שירתו מתפרשת על פני מגוון נושאים: אהבה, ארוטיקה, שפה, טבע,

על כותבת המאמר

שרה אהרוני היא סופרת, שליחת חינוך בלימה, פרו, מטעם הסוכנות היהודית. כתבה 16 ספרי מידע על ישראל, שישה ספרי ילדים וחמישה רומנים שהיו לרבי מכר. זוכת פרס סטימצקי ויש לה שלושה ספרי זהב ושלושה ספרי פלטינה. ספרה "אהבתה של גברת רוטשילד" תורגם לשפות זרות ושהה שלוש שנים ברשימת רבי המכר של אמזון.

-
1	עקד, 2000.
2	כרמל, 2004.
3	שם, 2009.
4	שם, 2014.
5	עקד, 1997.

הגות, אלוהים ומשפחה. להומור ולאירוניה מקום של כבוד בארגז הכלים שלו. אלף השירים שפרסם ייחודיים ומקוריים, ואין שיר אחד דומה למשנהו. לכל שיר יש מקצב ורבים משיריו הולחנו, למוזיקה קלאסית ופופולרית.

שירתו היא חגיגה צרופה של מילים המתחברות לתוכני חיים רב־גוניים בעלי רבדים עמוקים. היא חושפת נפש רגישה ליפי הבריאה, לשפה, להגות ולאהבה, ומסקפת נפש מיוסרת מהשוט המצליף בלבבו. היא עתירת מבע, דייקנית, מאופקת ומרומזת, ישירה ונוקבת, מפתיעה ומעוררת מחשבה.

בשירו "מְשִׁמְעוּת הַפְּתִיבָה"⁶ הוא כותב: "לְכַתֵּב - מְשִׁמְעַ לְלוֹשׁ בְּצִקָּה שֶׁל מְלָה לְהַשְׁבִּיעַ נַפְשִׁי לְחֶם". הלשון היא חומר גלם שאותו הוא לש בְּמִיוֹמְנוֹת וִירְטוּאוֹזִית ויוצר שילובים מפתיעים הבוראים יצירה כלילת יופי המעניקה רגעי חסד של התעלות הנפש.

הוא אוהב את השפה העברית. השיר "הַרְמוֹן"⁷ מתחיל במילים "בְּכָל נַפְשִׁי וּבְכָל מְאוֹדִי / אֲנִי אוֹהֵב אוֹתְךָ, אֶת כָּלְךָ", ומסתיים בתפנית מפתיעה: "אֲנִי מְאֹהֵב מֵעַל לְצִוָּאר / בְּעֵשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתֵיךָ הָאֶלֶף בֵּית". אעבור לשירת השואה. זְעָקָה מִצְמַרְרֵת וּמַחְרִישֵׁת אוֹזְנִים עוֹלָה בְּשִׁירוֹ הַאִירוֹנִי עַד אֵימָה "אֲבִי לֹא יִבְרַךְ עַל הַלְחָם"⁸.

לֹא יִנְלַד מִדְּעָן / וְלֹא יִמְצֵא גְאוֹן / לֹא יִרְקִיעַ מְחוֹנֵן / וְלֹא יִצְמַח אֲגָרוֹנוֹם / שֶׁכָּל אֶחָד לְחֹד / וְכֻלָּם יִחַד / יִמְצִיאוּ זָבָל אוֹרְגָנִי / שֶׁהוּא טוֹב / מְאֹבִי / דָּשֵׁן / מְסָבִי / וְרַעֲנָן / מְדוֹדִי / הַמְדִּשְׁנִים מְאֹז וְעַד עוֹלָם / אֶת הַחֲטָה הַגְּרַמְנִית / בְּאֶדְמַתָּה הַדְּשֻׁנוֹנִית.

שירי השואה שלו, גם הקשים לעיכול, מעידים על תשוקת החיים המפעפעת בו. תשוקה זו ממריצה אותו להביע שאט נפש ממצבים בלתי אנושיים באופן כה מטלטל. אפשר להגיש על מגש רווי דם תיאורי קיצון מזוועים של מעשי הנאצים. ברזילי אינו נזקק לכך. כשם שבשירי האהבה אינו יורד לביבים הפורנוגרפיים וכותב שירי ארוטיקה

6 ברזילי, יעקב. בתוך: גבורות. צבעונים, 2020, עמ' 19.

7 שם, שם, שם, עמ' 28.

8 שם, שם, שם, עמ' 34.

לתפארת, גם בשירי השואה הוא אינו נגרר לתיאורי אימה במילים מפורשות, אך מפליא לטלטל את הקורא. אדגים בשירו "אמא רעה":

עֲמַדְנוּ בְּמִגְרֵשׁ הַמְסֻדְרִים בְּבִרְגָן־בְּלָזָן / וְצִפְינוּ בְּנִעְרִים הַמְתַּנְדְּנִים / עַל
עֲמוּדֵי הַתְּלִיָּה. / אַחֲוֵי חֲשֻׁבָּה שֶׁהִיא נִמְצָאת בְּגֵן / שֶׁעֲשׂוּעִים / וְרִמְזָה
לְאִמָּא שְׁגָם הִיא רוֹצֶה לְהִתְנַדֵּד. / וְכִשְׂאִמָּא סְרְבָה לְקַחַת אוֹתָהּ לְנִדְנֻדוֹת
/ הִיא לְחֻשָּׁה לָהּ בְּאֵזֶן: / "הָרִי אֲנִי יוֹדַעַת שְׂאֵת לֹא אוֹהֶבֶת אוֹתִי".

האביזר בשיר הוא נדנדה. מתקן ידידותי. הילדה, אחות המשורר, מרמזת לאמה שגם היא רוצה להתנדנד.

זה יכול היה להתקבל כתיאור פסטורלי של חיי היום יום. אלא שהקורא, בניגוד לילדה, יודע את האמת, והאמת עומדת בהיפוך גמור למצב פסטורלי. המקום הוא "מגרש המסדרים", על משקל "מגרש המשחקים". אלא שבניגוד למגרש משחקים, המגרש הזה נועד לחיילים ולא לילדים. הנתון הבא מצמצם את המיקום לנקודה אחת, "ברגן-בלזן", שאינה מותרה ספק באשר לטיבו של המקום ולתקופת ההתרחשות.

מכאן עובר המשורר לפעולות - "עמדנו" ו"צפינו", פעולות פסיביות, ופעולת הנערים "המתנדנדים", שנראית אקטיבית. לכאורה זו יכולה להיות תמונת צפייה שגרתית של אנשים העומדים וצופים בנערים מתנדנדים. אך שלוש המילים הבאות, "על עמודי התלייה", מטילות אותנו לגודל הזוועה: זו אינה התנדנדות אקטיבית לשם הנאה אלא פסיביות מוחלטת של נערים תלויים, והתנועה על עמוד התלייה אינה תלויה בהם. תיאור הזוועה בשיר הוא חסכני במילים, אבל אינו חוסך בעוצמת התמונה.

9 שם, שם, שם, עמ' 231. הלחין לתזמורת אהרון חרל"פ, הלחינה סופיה גלמן קיש. זכה במקום הראשון בתחרות בינלאומית לשירה בהונגריה 1998.

אפשר היה להוסיף תואר פועל לצפייה: צפינו בחלחלה. אין בכך צורך. התמונה שהמשורר מוסר היא חזקה ועוצמתית יותר מכל מילות התואר האימתניות. ההיפוך מהתמונה הטרוויאלית לכאורה לתמונה הממשית מעצים את הזעזוע.

ההתנהלות בין הילדה לאמה מדגישה את תום הילדות, הילדה אינה מכירה את הרוע בעולם. אינה תופסת את המשמעות המחרידה של המראה. הדבר הרע הוא שאמה מסרבת לתת לה ליהנות, ומסקנתה: אמא לא אוהבת אותה. ההיפוך בין האמת - אהבת האם - לבין מסקנתה התמימה של הילדה מדגיש ביתר שאת את האמת הצורבת. במילים תמציתיות מעביר ברזילי מסר שלם. הוא משמיע זעקה מרה מבלי להשתמש במילים קשות.

ברזילי כותב רבות על אמא ומתייעץ עם אמו, שהצילה שוב ושוב את חייו. בשיר זה הוא נותן ביטוי לאהבתו בדרך אירונית להפליא, אירוניה העוברת כחוט השני ברבים משיריו. כותרת השיר "אמא רעה", ומשמעותה: האמא הטובה בעולם.

ברזילי רואה חשיבות רבה במתן כותרות לשירים. הכותרת מעניקה לשיר את המשמעות, ובלעדיה השיר לוקה בחסר.

אסיים בשירו הסרקסטי: "פצוויים"¹⁰: "רשאי הקעם הגרמני לתבע פצוויים מהשוודים / בגין שבוש הליכי השמדה".

המשורר יעקב ברזילי הוא מגדולי המשוררים בני זמננו. התנהלותו הצנועה בהתאם לכלל "יהלך זר ולא פיך" מעניקה הסבר לעובדה ששמו הולך לפניו מחוץ לגבולות המדינה יותר מאשר בתוך גבולותיה, הגם שבתוך הגבולות הפכו שיריו לנחלת הכלל.

בעקבות המשוררת פרופ' חמוטל בר־יוסף

חמוטל בר־יוסף נולדה ב־1940 בישראל. פרופ' בר־יוסף היא משוררת, סופרת, מתרגמת וחוקרת ספרות ישראלית, אשר הקדישה שנים רבות להרצאות וללימוד ספרות עברית באוניברסיטאות שונות ברחבי העולם.

פעילותה בתחום הספרות, השירה, התרגום והמחקר הספרותי הטביעה חותם על השדה הספרותי והתרבותי בארץ, הן בשל הפרסומים הרבים, הן בשל השתתפותה בעשרות פעילויות ספרותיות, והן בשל העובדה שכבר ב־1993 ייסדה באוניברסיטה מסלול לימודים לכתביה יצירתית, אשר זכה להצלחה רבה ופתח צוהר ליוצרים מתרבויות שונות.

עדות לתרומתה ולהטבעת חותמה ניכרת בהערכה הרבה שהיא זוכה לה, ובפרסים הספרותיים הרבים והחשובים שהוענקו לה.

“... הצורך, גם של האדם החילוני,
במגע עם טוהר־קדושה עליון...”
על יצירתה הפואטית של פרופ' חמוטל בר־יוסף

ד"ר צדוק עלון

במאי 2019, בהופעה של אנסמבל ססיליה במסגרת פסטיבל האביב, בוצעה יצירה של המלחין המפורסם נטע אלוני, שכונתה "מזמור", למילותיה של חמוטל בר־יוסף.

למעשה אלה היו שלושה שירים; הלחן והביצוע היו מצוינים. אני זוכר כי חשתי קרבה לשירים - יש לי מה לומר, חשבתי תוך תהייה אם אי פעם אנסח את תחושותיי. והנה עתה באה השעה. נתחיל ב"מזמור":

הַעֲלִימֵנִי בְּעוֹלָמְךָ / הַסְתִּירֵנִי בְּמְאוֹר פְּנִיךָ // צִיֵּר לִי בְּצַפְרֵימ אֶת דְּרָכֶיךָ //
לְמַדְנִי אוֹתוֹת שְׁמַע מְנַקְדוֹת בְּכוֹכְבֶיךָ.

על כותב המאמר

ד"ר צדוק עלון הוא בעל תואר שלישי בפילוסופיה מטעם האוניברסיטה העברית. עבודת המחקר שלו דנה במשנתו של שפינוזה ועיקרה פורסם בספר "שפינוזה - רציונליסט ומיסטיקן: על ה'סתירה' במשנתו של שפינוזה" בהוצעת רסלינג (2016). עלון פרסם ספרי שירה, פרוזה ועיון. שירים, סיפורים קצרים ורשימות ביקורת פרי עטו מתפרסמים בבמות הספרותיות השונות.

"מזמור" מבטא התעלות של חיי הרוח על פני המגבלות הגופניות, וביסודו הוא שיר הלל להויה - גם לעצם קיומה וגם לעצם קיום הרוח החשה בכך.

מעצם העובדה שבר־יוסף יכולה בתפילה הזו לבקש מבורא עולם להתכנס לתוכו נלמד לא כי היא חשה זרות להויה ולא כי היא כמהה למשהו שלא יתממש; להפך: היא חשה שהיא חלק מהעולם כמות שהוא; היא זכתה ליצור ביטוי למשהו שטיבו - יהיה כאשר יהיה - ביסודו הוא נכון וטוב.

זה מביאני לנקודה הראשונה: האושר - הפילוסופי, לא הפסיכולוגי - אליבא דבר־יוסף קיים.

אין מדובר באושר פסיכולוגי המתפוגג עם התפוגגות הדבר שגרם לו, אלא בזה הפילוסופי הנובע מתחושה רוחנית, מחוויית הקיום בעולם, שאומנם הוא מוזר ויחידתי, אבל טוב שכך - כי טוב היות מאי היות. בדברנו על יצירתה נוכל להחליף את המונח "אושר" במונח "נחמה" וגם במונח "רצון טוב", במובנם הפילוסופי, וזו תובנה מהותית. בעצם מדובר ב"קדושה", אבל לא במובנה הדתי.

אם אני חוֹה את יכולתי לבקש מבורא עולם ש"לְמִדְּנִי אוֹתֵיךָ וְשִׁמְעַ מְנִקְדוֹת בְּכֹכְבֵיךָ", אומרת בר־יוסף, כי אז קיים גם סוג אחר של שלמות קיומית וטוב לי בכך.

הנקודה השנייה שמוצא אני ב"מזמור" היא האחוה.

אם אני מוצאת סוג של נחמה, אומרת בר־יוסף, הדבר מעיד כי הנחמה קיימת כשלעצמה, ועליי להעביר תובנה זאת לזולת. רגש אחווה נעוץ ברצון שגם הזולת יראה את האור.

בהקשר הזה אפשר להבין את גילוי הלב שלה כאשר היא מספרת שבילדותה הרגישה ששיר שלא היא כתבה הוא שלה. היא חשה כילדה שזה בסדר, שכן ביסודו המעשה נעשה מתוך רצון טוב. "אני מאמינה ברצון הטוב של כולם", היא אומרת. כל מעשה שיעשה מתוך רצון טוב יוכר ככזה כי כולנו חולקים את הרצון הטוב. נעבור עתה לשיר השני.

לא אֶכְפֹּת לִי! לא אֶכְפֹּת לִי! לא אֶכְפֹּת לִי! // מְצַטְצֵפוֹת הַצְּפוּרִים,
מִתְנַעֲרוֹת, שְׁרוֹת // מְאַחֲרֵי הַתְּרִיס עִם שַׁחַר. // בְּבִקְשָׁה מְמָה, לְמַד
אוֹתִי לְהַצְטַפֵּץ יַחַד אִתְּךָ // אַחֲרֵי לִילָה שְׁלֵם שֶׁל חִלּוּמוֹת // עַל מְרִיבוֹת
וּמְלַחְמוֹת.

שיר זה מבטא בעיניי יכולת להתבונן בצורה מפוכחת על עצמנו. האדם דר בשתי קומות: בראשונה הוא חי ופועל, ומהשנייה הוא מתבונן על מעשיו שבקומה הראשונה. אלא שהמתבונן מן הקומה השנייה, הביקורתית, עלול לפגום בספונטניות שלו עצמו, ואסור להניח לתודעה, המרסנת מטבעה, לפגום בפעולותינו. כשבר־יוסף אומרת בשם הציפורים - ובעצם בשמה - "לא אכפת לי" היא אומרת כי היא לא תקבל את מרות התודעה; היא מסלקת את האזיקים ששמה עליה התודעה. "להצטפץ עם הציפורים" פירושו לחיות עם כמה שפחות אילוּצי תודעה וכמה שיותר קרוב לטבע ולאִינסטינקטים הראשוניים - לדבר בשפת הטבע ולא בשפה זרה שכופה התודעה. השכל עלול להובילנו להסיק מעצם קיומם הלא ברור של "חלומות מוזרים על מריבות ומלחמות" שהעולם אינו רציונלי; חלומות מירכתי הנפש בצירוף תחושת חולשותינו יכולים להעמיד באור טפל את מעלותינו, ולגרור אותנו למחשבה שהערכים וחיי הרוח של האדם הם אך תוצאה של סובלימציה של יצרים פסיכולוגיים. אך נוסף כאן נדבך חדש - התבוננות מהקומה השלישית. היא קוראת תיגר על התודעה המרסנת שבקומה השנייה.

הסתכלות מהקומה השלישית מאפשרת לנו:

1. לשלול את מסקנות התודעה בקומה השנייה שהחיים הם גיהינום; יש בהתבוננות כזו כוח רוחני ויכולת לנתב את הרגשות שלנו למחזות חיוביים - להתעלות, להזדככות ולטוהר. ולשירה. "השירה גואלת אותנו מהגיהינום", אומרת בר־יוסף.
2. להתייחס אל עצמנו בהומור; התבוננות כזו מגלה לנו שמצבנו בטבע הוא משונה ופרדוקסלי - גם גוף וגם נפש, גם מקריות וגם הכרחיות, גם קומה ראשונה וגם - שנייה. ההומור מאפשר לחשוב

שגם אם מעשה הבריאה הוא שגיאה כי אז הוא "שגיאה מופלאה";
 ההומור גם מסייע לנו להתייחס בצורה נכונה לשאלה אם הניסיון
 לייחס ערכיות לאדם ולחיי הרוח אינו סוג של הדחקה ותרמית
 עצמית.

ואל חשש: אין יותר קומות; הקומה השלישית מכילה בתוכה את
 אינסוף הקומות.
 השיר השלישי הוא נוגה ומכיל תובנה עמוקה:

"כל הלילה"

כָּל הַלַּיְלָה // נַח הַטֵּל בֵּין מַחְטֵי הָאֶרֶץ // עִם בְּקָר נְעוּרָה רוּחַ // וְהַטְּפוֹת
 נְשָׁרוֹ אַחַת אַחַת // עַל מַצְבַּת קְבָרִי.

אכן המוות קיים ולאורו הכול יכול שייראה טפל. בהיעדר חיי נצח
 מה שווים לנו החיים? מנקודת מבט של הנצח הכול טפל. כאן בר-
 יוסף אומרת באומץ: אסור להסיק מהידיעה שנמות שהכול הבל; יש
 משמעות לחיינו. הידיעה היום שעם מותנו טיפות הטל ינשרו על
 הקבר היא ידיעה שגם המוות לא יכול לה. הידיעה הרוחנית כשלעצמה
 קיימת גם אם היא לא בכל הזמנים.

לסיכום, השירה של חמוטל בר-יוסף, במילותיה, "מבטאת את הצורך,
 גם של האדם החילוני, במגע עם טוהר־קדושה עליון...". "טוהר קדוש
 עליון" פירושו אושר, נחמה ורצון טוב במובן הפילוסופי, ושירה.
 במובן הזה שירתה מבטאת אופטימיות ואולי גם קורת רוח בסיסית,
 על אף תהפוכות ומאורעות טרגיים, והכול על בסיס מונח הקדושה
 המטאפיזי/מיסטי (לא הדתי); ובמילותיה:

"אני מאמינה שכל אחד מאיתנו הוא אלוהי... באופן פוטנציאלי.
 התכונות שאנחנו מייחסים לאלוהים - קדושה, רחמים, צדק, יצירתיות,
 אפילו השעשוע - כל הדברים האלה הם צרכים וכוחות שמצויים בנו
 ו...מאציילים אותנו. אצילות בשבילי היא הרצון לחיות יותר נכון ויותר
 טהור... אני מוצאת את הניצוצות הללו אצל המון בני אדם..."

בעקבות המשורר רוני סומק

רוני סומק נולד בעיראק, 1951. סומק משורר ואומן ישראלי. פרסם 15 ספרי שירה ועוד שני ספרי ילדים עם בתו שירלי. שיריו תורגמו ל-44 שפות, ספריו פורסמו ב-20 מדינות. הוא זכה בפרסים רבים, בהם פרסי ראש הממשלה, יהודה עמיחי, מאיר אריאל ואריק איינשטיין, ובפרסים בינלאומיים כגון מקום ראשון בתחרות שירי היין של פסטיבל השירה הבינלאומי בסטרוגה (מקדוניה), צלב אבירי השירות המופתי של פולין, עיטור אביר במסדר האומנויות והספרות של ממשלת צרפת ועוד.

“נולדתי ביום בו המצא הקולנוע” האני הפופואטי בשירת רוני סומק

ד"ר גלעד מאירי

הפופואטיקה היא יסוד אסתטי ואידיאולוגי מארגן בשירת רוני סומק. שירתו היא הראשונה להציב אותה כדומיננטה סגנונית והראשונה להתייחס לתרבות פופולרית כאל הדבר עצמו; לא כפרנסה בשירי העת והעיתון אצל נתן אלתרמן או כאקספרימנט אצל דוד אבידן. יחס זה נובע מכך שהאני השירי (והדובר בכלל) של סומק הוא בעל זהות וייעוד פופואטיים. עבורו התרבות הפופולרית היא מציאות יומיומית שבה עליו לממש משימה אישית-לאומית - גאולה באמצעות קרנבל. האני הפופואטי הוא התגלמות של תכנים וצורות מהתרבות הפופולרית. זהו אני תקשורת, צעיר, הומוריסטי, משחקי, פרפורמטיבי ואקספרימנטלי. הוא נמשך מטבע הדברים למדיום האומנותי-פופולרי

על כותב המאמר

גלעד מאירי פרסם 20 ספרים, מהם שבעה ספרי שירה, מחקר על אודות שירת דוד אבידן (מבוסס על הדוקטורט), פופואטיקה - ספר עיון בשירת עכשווית, ושבע אנתולוגיות שירה העוסקות בכדורגל (שתיים), בספורט בכלל, בבית ספר, בטיסה, בתפילה ובמחאה חברתית (בשתיים האחרונות כעורך שותף). מנהל ומייסד שותף של "מקום לשירה" ובית הספר לאומנויות המילה.

(כמו קולנוע, מוזיקה וריקוד) ולנושאים פופולריים (כמו ספורט ואקטואליה).

סומק כתב ברוח זאת שירים על נושאים אלו. לדוגמה, נקודת המבט של הדובר במרובע "ריה"ל מדריד¹. השיר הפרודי מתאר בוורטואוזיות את המושג שושלת מסירה באופן ספורטיבי כמסירות של כדורגל:

מָה נִשְׁאָר מִבְּעִיטַת הַגֶּעְגּוּעִים
שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי?
אוּלַי כְּדוֹר מִתְגַּלְגֵּל עַל דְּשֵׁא נוֹבֵל
בֵּין שַׁעַר הַמְזָרַח לְשַׁעַר הַמַּעֲרָב.

אתמקד כאן בתיאור שני מאפיינים מרכזיים ייחודיים של האני הפופואטי הקשורים זה בזה: תחושת שליחות; תפיסת מציאות שבה כל העולם במה - כל הזמן (בפרפרזה: האם וכיצד פול מקרטני הוא פול מקרטני כל שעות היממה?).

"28 בדצמבר"² מדגים היטב ובאופן מכוון את המאפיינים הללו. הוא מעצב זיקה פופואטית גורלית בין האני של המחבר לאני הדובר.

נוֹלְדָתִי בַּיּוֹם בּוֹ הִמְצָא הַקּוֹלְנוֹעַ. בְּגִלְגוּל הַקּוֹדֶם
הֵייתִי הַמְקַל שֶׁל צ'רְלִי צ'פֵּלִין, תַּחְתּוֹנִיקָה שֶׁל
מְרִילִין מוֹנְרוֹ, הָאֶקְדָּח שֶׁל גְּרִי קוֹפֶר, גִּלְגֵּל
בְּאוֹפִנּוּעוֹ שֶׁל גִּימָס דִּין.
מֵאֲזֵ אֲנִי נוֹדֵד, שׁוֹמֵר עַל מְקוֹמוֹת קְדוֹשִׁים,
רוֹצֵה לִירוֹת בְּמִי שְׁנֹמְלֵט וּמֵאֲהָב בְּנִשְׁיִקָת
הָאֶסְפֵּלֵט.
יוֹם אֶחָד אוּלַי
אֶעֱשֶׂה מְזָה סָרְט.

1 נקמת הילד המגמגם, זמורה ביתן, 2017, עמ' 28.

2 שם, עמ' 49.

זהו שיר מניפסטי המעניק פרשנות נבואית לסגנון של סומק - גם בתכנים וגם בצורות. הוא מבהיר מה היא סיבת קיומו או הרזון ד'אָטְרָה של האני, וממילא את תשוקתו להגשמת האתוס או חלום ההצלחה של התרבות הפופולרית. אגב כך האני השירי מייצר שייכות לקהילה מדומיינת של גיבורי תרבות פופולרית ומשלב עצמו ברומנטיקה הפופואטית.

הטענה המרכזית בשיר היא שהאני הביוגרפי והאני הפופואטי חד הם בגלל תאריך לידה זהה. זהו אני, שכוח עליון גזר עליו גזירת גורל להיות משורר־נביא פופואטי משום שנולד בתאריך של המצאת הקולנוע. כלומר היקום שלח רמז למחבר, הטומן בתוכו מסר של שליחות באמצעות לידה פלאית. הסנכרון המיסטי בתאריכים מעניק הצדקה מיתית לבחירתו של המשורר סומק בסגנון הכתיבה שלו והסבר מטאפיזי לאופיו של האני של המחבר (מפאת קוצר היריעה לא ניתן להרחיב את הדיון באני המחבר).

אומנם התרבות הפופולרית היא ליברלית, פלורליסטית וסקולארית, אך גיבוריה הם אלילים. לכן תכנים רליגיוזיים, כגון נביא פופואט, אינם זרים לה והיא אף מושפעת מהם. לדוגמה, התרבות הפופולרית, גיבוריה והארוס שלהם מקודשים בשיר זה ("שׁוֹמֵר עַל מְקוֹמוֹת קְדוֹשִׁים"). ועוד, השיר מסביר באופן ניו אייג'י דטרמיניסטי את סיבת קיומו ושליחותו של האני באמצעות תורת הגלגולים ("בְּגִלְגוּל הַקּוֹדֶם / הִיִּיתִי הַמַּקְלָל שֶׁל צ'רְלִי צ'פְּלִין").

ראויה לציון הרדוקציה האוטו־פרודית של האני המתגלגל במהירות בין כוכבי קולנוע כמו מקל במרוץ שליחים. האני מתגלגל בגיבורי התרבות באופן מיטונימי כחפץ פטישיסטי, או שמא כאובייקט מעבר המסייע לו לשאת את כאב הנפרדות מגיבוריו.

סיום השיר, הנונשלנטי לכאורה ("יום אָחַד אוֹלִי / אֶעֱשֶׂה מְזָה סְרָט"), מסגיר את המודעות של האני לכך שהוא חי בסרט 24/7; וזאת כי הוא עצמו הסרט. לכן הוא מקבל על עצמו להיות משורר פופואטי טוטאלי: נכון בכל רגע נתון לתת שואו. הקיום היומיומי של האני הפופואטי

בתחפושת המשורר על במה אינו חיצוני או חולף בתום המופע, אלא מופע קבוע אותנטי הנובע מההקרנה של העולם הפנימי. וכך, אף שהאני בתפקיד בכל מקום וזמן, תחושה זאת לא מכבידה עליו, אלא להפך - משמחת אותו, כי כך הוא חש סיפוק מעצם הגשמת עצמו. כלומר למרות המחויבות הקיצונית, האני הפרודי נהנה מהזהר של חיי זרקורים (הגרסה החיובית ל"החומה" של פינק פלויד).

אסיים ב"Studio Ronny"³, השיר אשר פותח את הספר וחושף פרט ביוגרפי על מקור שמו הפרטי של המשורר. זו אגדה אורבנית המספרת ברמיזה, בתחכום ובהומור עצמי כיצד הוכתב גורלו הפופואטי של האני בסוף ההריון של אמו על ידי צירוף מקרים, תמים או שמא מכוון מלמעלה.

בְּשָׁבוּעַ הָאֲחֵרֹון לְהַרְיוֹנָה רָאֲתָה אִמִּי,
שְׁחַלְמָה עַל בֵּית, אֶת הַמְּלִים Studio Ronny
מִתְנוֹסְסוֹת עַל שְׁלֵט חֲנוּת צְלוּם.
אִם בְּכָל זֹאת יִגְלֵד לִי בֶן, חֲשָׁבָה, כְּמָה
יִתְאִים לוֹ הַשֵּׁם רוֹנִי.
גַּם עַרְבִי (גְּרֵנוּ בְּבִגְדָד)
גַּם עַבְרִי (אֲנַחְנוּ גּוֹלֵי בְּכָל)
גַּם אֲנַגְלִי (הֵינּוּ נִתְיָנוּ שֶׁל הַמְּלֶךְ
גִּוְרָג' הַשֵּׁשִׁי).

אָבִי נוֹלָד עַבְדְּאֵלָה וְנִעְשָׂה אֲבִיר,
סָבִי נוֹלָד סַאֲלַח וְסָרַב לְהִיּוֹת צָבִי
וְאִמִּי דִּיזִי נוֹלָדָה לְהַכּוֹת שְׂרָשִׁים
בְּכָל מְגִדִיר פְּרָחִים.

אִיזָה מְזָל שֶׁהִיא לֹא קָרָאָה לִי
סְטוּדִיו.

זהו מדרש שם המפרש את מוצאו וייעודו של שם המחבר באמצעות

טכניקת נומן אומן. השם (נומן) טומן אות מבשר (אומן) באשר לגורל או אופי האני: אם רוני הוא שם של חנות צילום, יש בכך רמז מטרים לקשרי האני עם מדיה פופולרית.

השם נבחר גם הודות לאוניברסליות שלו - מאפיין מהותי של התרבות הפופולרית. מכאן עולה שסומק נועד מלידתו להיות פופואט ונצר לשושלת גיבורי תרבות פופולרית. במובן הארכיטיפי - הוא ילד גיבור שמגשים את ייעודו כגיבור תרבות פופולרית. לכן האני של סומק הוא הכוכב שהעז: זהו האני הנוצץ של השירה העברית.

בעקבות המשורר ד"ר צדוק עלון

נולד ב־1954 בירושלים. עלון הוא משורר, סופר ופילוסוף. במחקרו על משנתו של הפילוסוף ברוך שפינוזה ביקש להראות כי ניתן להתיר את הסתירה הפנימית שקיימת בדבריו של שפינוזה על העצם, התארים והאופנים, ולהציגה כמשנה קוהרנטית. הקשר בין הפילוסופיה לחיים מקבל ביטוי גם בספרי שירתו של עלון, העוסקים בשני אספקטים של המציאות האנושית השלובים זה בזה: השמחה על הקיום מחד, והצער על חלופיות ההווה מאידך. השירים בספריו נוגעים בנצח ובחד־פעמיות ההווה, בילדות ובבגרות, בזיכרון ובשכחה. שיריו נעים בין פשטות לבין מורכבות הגותית פואטית.

המשורר ד"ר צדוק עלון בין הפואטי להגותי

ד"ר זמירה פורן-ציון

שירתו של ד"ר צדוק עלון היא מעין הטרוגלוסיה בין ההגותי, הממשי והפואטי. שלושת הצירים הללו הם מעין שפות שונות שמולחמות האחת ברעותה. שפות אלו משמשות בשירתו בערבוביה לעתים בגלוי ולעתים בסמוי.

בחירה בסיטואציות יומיומיות מהעולם הממשי על מנת לתאר דילמות פילוסופיות אינה שכחה בנוף של הפרוזה הפילוסופית.

אפשר למשל להצביע על הסופר חורחה לואיס בורחס, אשר אומנם בוחר לערבב פרוזה, ממשות ופילוסופיה יחדיו, אך מעדיף להראות את האבסורדיות הגלומה בהתנהלות היומיומית באמצעות הפילוסופיה.

על כותבת המאמר

ד"ר זמירה פורן-ציון היא חוקרת עצמאית, מנחה ומרצה בתחומים ספרות, אומנות, מגדר ואתניות. אומנית, משוררת, שחקנית יוצרת ואשת חינוך. ספרה "אנא סמר" עובד למופע הפואטי "עיבראקית" ומוצג בתיאטרון.

ממקימות תנועת "אחותי- למען נשים בישראל" ו"לבי במזרח להקצאה שוויונית בחינוך ובתרבות". עורכת ומנחה את הסדרה הספרותית "קריאה מזרחית". אם לחמישה וסבתא לשישה, יוצרת ביהוד.

בטקסט "בורחס ואני" הוא מתאר את עצמו בפיצול הווייתו ומגיע לאבסורד.

גם סופרים אחרים המצביעים על קשר בין פילוסופיה לחיים משלבים יסוד מיסטי בחיים שמצליח לשזור את הפילוסופיה כך שתתאים לחיים.

בנקודה זו ספרו של עלון "כך גם עלה במחשבה לפניו"¹ הוא בבחינת חידוש בשדה הפילוסופי. ייתכן שהצלחתו של החידוש הפילוסופי נעוצה בבחירה בשפינוזה כפילוסוף העומד מאחורי ספרו. שפינוזה, הידוע כהוגה מדיני לא פחות מפילוסוף, העמיד תמיד את החוכמה התכליתית במרכז, בניגוד להוגים שהציבו את החוכמה העיונית במרכז. אין זה פלא אם כן שדווקא הוגה דוגמת שפינוזה הוא המצליח להציב גשר בין העולמות.

אף ששירתו של ד"ר צדוק עלון עוסקת בסוגיות פילוסופיות חשובות, נראה שגם אנשים שאינם חובבי פילוסופיה יוכלו ליהנות מספר זה, בעיקר בשל היכולת לבטא במילים פשוטות רעיונות מורכבים. אנו נחשפים בשירתו למסע בין שני עולמות בדרך פשוטה ובהירה. זוהי שירה המבקשת שתאחז בה, אבל לאט, לא בבולמוס או בחיפזון, כמו עמוד־שניים ליום. שירה שנולדת מהיומימי מחד ונוצקת ברוחני ובמופשט ששואף לדיוק מאידך ובו זמנית.

המהלך הפואטי המייחד את שירת עלון הוא מהלך מורכב ומתוחכם אף כי על פניו הוא נראה פשוט. עלון יוצר הנגדה והשלמה בין שתי מהויות מנוגדות: בין החושים והחויה היומימית והטריוויאלית, הכוללת לעתים מבט ילדי ראשוני בראשיתי על העולם, מצד אחד, לבין מחשבה מתבוננת מנקודת מבט עילית הגותית.

אתאר את המהלך הפואטי ההגותי והממשי באמצעות שני שירים המופיעים בספרו של עלון "כך גם עלה במחשבה לפניו"². האחד ללא כותרת, השני "כשתפקוד אותי הדממה".

לפי שפינוזה, "פני היקום כולו" הוא אופן אינסופי

1 עמדה, 2008.

2 עמדה, 2018.

בְּתִי שְׁאֵלָה אוֹתִי / מִהֶם הָאֶפְנִים הָאֵינְסוֹפִיִּים / שֶׁשְּׁפִינּוּזָה מְדַבֵּר עֲלֵיהֶם
/ אָמַרְתִּי לָהּ, / פֹּה, עַל חוֹף הַיָּם, / נִפְגָּשִׁים שְׁנֵי אֶפְנִים אֵינְסוֹפִיִּים - / תְּנוּעָה
וּמְנוּחָה. / הַיָּם שֶׁלַּח גְּלִיו וְשִׁבְר בְּתוֹכוֹ אֶת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ / וְעַקְבוֹתֵינוּ עַל
הַחוֹף לֹא שָׁנוּ אֶת מִתְאַרְוּ.

בשיר זה אנו מתוודעים לסצנה ארצית פשוטה שבה האב ובתו עומדים מול הים והגלים במפגשם עם החוף. מתוך התבוננות עם הטבע הבת שואלת שאלה על מושג "האופן האינסופי" על פי שפינוזה. השיר הוא בן שלושה חלקים.

בחלק הראשון מוצגת שאלת הבת, שמתכתבת עם המוטו של השיר. צורת כתיבה מעין דיבורית, בשפה פשוטה.

בחלק השני, במעמד העמידה מול הים, עונה האב ואומר: אמרתי לה. לא ענית לי. האמירה היא גם השירה עצמה. "פה, על חוף הים, נפגשים שני אופנים אין סופיים", ומיד מגיע הסבר פשוט ובהיר למושג הגותי מורכב: "האופנים הם תנועה ומנוחה". המשורר מתרגם ים לתנועה וחוץ למנוחה. הים מואנש כשולח גלים ושובר את קרני השמש בהם. עקבות הים על החוף לא שינו את קווי המתאר של ים. הדובר בשיר מציג את אין סופיות הים כביטוי ליקום באופן אין סופי. בשיר מתוארים הדברים מכמה נקודות מבט.

בחלק השלישי ישנה מעין תובנה שבה שניהם מופיעים בלשון רבים. המעבר בין שלושת חלקי השיר הוא המהלך הפואטי שבו היקום והטבע נכנסים לתוך הדיאלוג האנושי. התנועה והמנוחה שבטבע הן גם התנועה והמנוחה שמתרחשות בתוך האדם. עקבות האדם על החוף לא שינו דבר באין סופיות, כמו שהים הוא תנועה והחוף מנוחה. והנה הגענו לשיר השני, שכותרתו "כשתפקוד אותי הדממה".

כְּשֶׁתִּפְקֹד אוֹתִי הַדְּמָמָה / שֶׁפְּקָדָה אוֹתִי בְּיַלְדוּתִי / כַּאֲשֶׁר רָכַנְתִּי עַל
הַשְּׁלֶחָן / שֶׁבוֹרָא שְׁלֶחָנוֹת / זְמַן לְבֵית הוֹרִי / עֵטִי בְּיָדִי / וְאֲנִי רְצִיתִי לֹמַר
בְּמַלִּים / אֶת מָה שֶׁעַל אוֹדוֹתֵי יֵשׁ לְשֵׁתֶק / וְרוּחַ מְרֻחֶפֶת.
כְּשֶׁתִּפְקֹד אוֹתִי הַדְּמָמָה הַהִיא / וְהַשְּׁלֶחָן הַפּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע בְּרָכָיו / נוֹשֵׂא
אֶת כֶּבֶד גּוֹפֵי הָרְכוּן בְּשִׁקְט הַבְּרִיאָה - / אֲנִיחַ לְעֵטִי / אֲרַכֵּן רֹאשׁ /
וְאֶשְׁתַּק.

שיר זה עוסק בדממה כחוויה ביקום מהילדות עד לבגרות. השיר הוא שיר מתפתח ארס־פואטי, העוסק בתהליך הכתיבה ובמודעות למהלכו בתודעת הקורא והכותב כאחד. השיר מתכתב עם הרוח המרחפת על פני המים בשעת בריאת העולם מחד ועם רגע בריאת השיר מאידך. השיר מנסה לתפוס את תיאור הדממה המוחלטת בזמן הכתיבה ואת הניסיון לכתוב את מה שעל אודותיו יש לשתוק. וזה מופע שירי שהוא בבחינת אוקסימורון.

לשון עבר בתוך עולם הילדות נמזגת מיד אחר כך ללשון עתיד, "כשתפקוד". שולחן הילדות מואנש כבסיס שעליו נשען הכותב וכותב את שקט הבריאה. השולחן שהופך לדמות עם ארבע ברכיים נושא את גוף הדובר הכותב הרכון ברכות.

סיום השיר הוא סוף מתהפך. הרכנת הראש והנחת העט הן הנכתבתו. והרי זה דבר והיפוכו. בשיר הנכתב מול עינינו אנו מבינים שאין אפשרות לכתוב דבר, כי השתיקה היא הדבר הנכתב. מגבלות השיר בבחינת גילוי וכיסוי בלשון.

השיר משלב רגעים מבריאת היקום, "ורוח מרחפת", בסיטואציה יומיומית של רגע שבו יושב המשורר רכון על השולחן. האל מופיע כ"בורא שולחנות". השולחן מתחבר לאלוהות. חפץ פיזי יומיומי כמו שולחן נקשר לדרגה גבוהה.

שקט הבריאה זהו רגע מחולל שינוי בעולם, וגם שקט הכתיבה הוא רגע שבו מחוללת הכתיבה שינוי בתודעת הכותב והקורא. כתיבה זו מעוררת מחשבה עמוקה בדבר הניתן לכתיבה ושאינו ניתן לכתיבה. אין חדלות השפה היא המוצגת מול הוויה אלוהית של בריאת היקום. שקט על פני המים, אין קול ואין עונה. הרמה הרוחנית וההגותית מתלכדות עם הדמות הממשית של הדובר הרכון והמנסה לכתוב את מה שאי אפשר.

התמסרות השירה של צדוק עלון נולדת מהטוטאליות הפנימית. זוהי שירה עמוקה, נוכחת, יפה להפליא בעיניי. מרחישת לב. לב מהותה של השירה, שהיא משיבה ל"הכול שעוד מעט יישר ויאבד" את נצחיותו. לסיכום, בשני השירים אנו רואים וחווים מעברים בין מהויות ארציות, פואטיות והגותיות. ההטרוגלוסיה בין המהויות מעניקה לשירים יסודות ארס־פואטיים ויסודות של דיבוריות עם הקורא פנים אל פנים.

בעקבות המשורר מירון ח. איזקסון

מירון ח. איזקסון נולד ב־1956 בישראל. איזקסון הוא משורר, סופר, הוגה ופרופסור לספרות עברית באוניברסיטת בר אילן. זוכה פרס נשיא המדינה לספרות לשנת 2001 ופרס קוגל לספרות לשנת 2008. מחבר 13 ספרי שירה, ספרי עיון ורומנים ועורך ספרים. רבים משיריו הולחנו ובוצעו על ידי אומנים ישראלים ידועים.

איזקסון הוא איש עסקים, ובנוסף משמש כקונסול כבוד של לוקסמבורג בישראל. נשוי לעפרה, קלינאית תקשורת במקצועה, ולהם שבעה ילדים. מתגורר בהרצליה.

המשורר פרופ' מירון ח. איזקסון קוריקולום ויטה של האדם החוקר בטבעו, בקיומו - קריאה בספר השירה "גבול הרוח"

ד"ר צילה זן-בר צור

קוראת בספר "גבול הרוח"¹ כיומן מסע. זהו מסע תודעתי של חקר עמוק בדומה לוויז'ן קווסט, בקשת החזון. המשורר יוצא למסע הזה ללא מפה עם קואורדינטות של אורך ורוחב. נראה כי הוא יוצא למסע הזה באין ברירה. יש שאלה קיומית עמוקה, חזקה, מטלטלת. התשובות ינבעו מתוכו. את זאת הוא יודע.
הספר נפתח במילים:

אֵישׁ אֲנִי, מִתְפַּלֵּל לְנֶכַח אֲנֶשֶׁתוֹ,
בְּשֵׁלָה וּמוֹלָה בְּקִשְׁתִּי נִשְׁמַעַת
ומסתיים במילים:

על כותבת המאמר

ד"ר צילה זן-בר צור היא חוקרת תרבויות במרכז אסיה, משוררת ומלמדת באקדמיה אנתרופולוגיה, מגדר וכתובה יצירתית. על ספרה "אָנָּאָר בָּאֶלְחִי" - שירה סופית" זכתה בפרס אביב לשירה בשנת 2019. לאחרונה הוציאה לאור את ספרה "שמרי על הקיכלי" - שירה שנכתבה בהשראת מפגשיה עם נשים אפגניות תחת משטר הטליבאן.

מִמְחֶתֶרֶת הַמְחֻשָּׁבָה הוּא פְּתַע קוֹרָא בְּרַבִּים
אֶת מָה שְׁלֵבוּ מִבְּקֵשׁ.

השורש בק"ש, שורש הבקשה, נוכח לכל אורך הספר והמסע והוא "בקשת החזון".

המשורר פותח את המסע הרוחי־פואטי כשהוא מתפלל לנוכח אשתו, אהובתו. עצם קיומה, בריאתה הנוכחת, בקשתו נשמעת. מהי תפילתו? מה לבו פתע מבקש לקרוא ברבים? מה הוא לומד במסעו? באילו רוחות סוערות הוא נאבק, ואולי מצליח ואולי נכנע? ג'וזף קמפבל בספרו "הגיבור בעל אלף הפנים"² מתייחס לדמותו של הגיבור:

"הגיבור הוא מי שפורץ את האופקים של חייו ומצליח להתעלות מעל הווייתו הפרטית ומעל נסיבותיו האישיות, המקומיות וההיסטוריות. בוותרו על המציאות הבטוחה והנתונה מראש שהתוו לו משפחתו והחברה, הוא יוצא לדרך מפרכת ועתירת סכנות של גילוי עצמי, הרצופה כולה תלאות, אתגרים והרפתקאות, ושעתידה להביא לידי ביטוי את מלוא אנושיותו. ביסודו של דבר מובילה דרכו של הגיבור אל תוך מכרות נפשו פנימה - אל מעמקים שבהם הוא מוצא כוחות אבודים ונשכחים, שאותם יוכל לרתום לשינוי עצמי ולשינוי פניו של העולם".

קמפבל מדבר על שלבים במסע הגיבור או הגיבורה: היציאה, החניכה והשיבה הביתה עם סם החיים. אני פוגשת את השירים כהלך רוח, כשירי תפילה של המשורר במסע. הוא חוקר את עצמו אל מול יקום ואלוהות. לעתים הוא בודד, לעתים הוא פועם ברקמה אנושית גדולה ממנו, לעתים הוא מרחיב את גבולות האני - לאנחנו. משפחת בני האדם.

במסע הזה הוא מתבונן בסליל הדנ"א ועד היקום הגלקטי כולו, מנסה להבין את פשר חייו.

”סכנה”

לְפַתַּע פְּתָאוֹם קִימוֹת בֵּיקוּם גְּלַקְסִיּוֹת
שְׂכַמְעֵט אֵין בְּהֵן חֲמֵר אָפֵל.
אֵין לְדַעַת אִם הָאָפֵלָה נִמְלָטָה
מִפְּנֵי הַחֲשׂוּבִים הַחֲדָשִׁים אוֹ
שֶׁהִיְתָה נִעְדָּדֶרֶת מִתַּחֲלָתָהּ.

גַּם גּוּף הָאָדָם מִתְלַבֵּט עֵתָהּ בְּאֶפְלָתוֹ,
שְׂמָא מְהִירוֹת הַסֵּתְלָקוּתוֹ הַמְסַתְבֵּכֶת
וּמַעוּט הַחֲמֵר הַנוֹתֵר מִמֶּנּוּ עוֹד בְּחִיּוֹ
יִבְרִיחוּ אָף אוֹתָהּ, הַחֲשׂוּכָה מִמֶּנּוּ:
הַהֲתַפְּשֻׁטוֹת הָאֲנוּשִׁית תַּהֲיֶה גְלוּיָהּ לְגַמְרֵי
וְהַחֲשֵׁךְ הַמִּיטִיב לֹא יִסֹּכֶךְ עוֹד.

תְּנוּעַת הַדָּם הַפְּנִימִית תַּחֲשֵׁף
אָף אֶת הַסּוּד הַמְשֻׁפָּחֵתִי. אוֹרוֹת
הָאָדָם יִחְזְרוּ לְשׁוֹחַח בְּשִׁפְתַּי לְדוֹתָם
וְאֶת חֲלֻשַׁת הַתְּבוּנָה לֹא יִסְתִּירוּ.

אפשר לדמיין את המשורר יושב לו בחוץ בלילה, די בחברת עצמו. אולי הדבר קורה במדבר, אולי בחוף הים, אולי במרפסת של חדרו. הוא מרים מבטו אל השמיים ומנסה לפתור חידות קיומיות.

ומהו החומר האפל? החומר האפל קרוי כך משום שבניגוד לחומר שבו אנו יכולים לצפות, כמו כוכבים, ענני גז וחומר בין-כוכבי, החומר האפל הוא בלתי ניתן לצפייה ישירה. מכאן נובע שאם הוא אכן קיים אזי הוא לא מקיים אינטראקציות אלקטרומגנטיות: הוא לא פולט ולא בולע קרינה הניתנת לצפייה ישירה, אחרת ניתן היה לזהותו באמצעות האינטראקציה שלו עם קרינה כזו.

אולי זהו חומר היפותטי שטרם התגלה, שאינו מגיב עם חלקיקי חומר אחרים - כולל חלקיקים של עצמו. אולי זהו החומר הראשוני, התווה

ובוהו של טרם בריאת הסדר הקוסמי בעולם. ואולי אלו דיפוזיות פסיכיות שבין חיי אדם ליקום שבו הוא חי. והשיר מזמין אותנו להרחיב את גבולות התודעה באשר לזמן שאינו בהכרח ליניארי, אלא ספירלי ומקיים יחסים אניגמטיים עם האדם והיקום.

המשורר ממשיך במסע החקר שלו אל אותה ציפור שעומדת באוויר:

"המקום שבו ציפור עומדת באוויר"

מול ים מְסֻקָּם. אֵין חוֹף. מְקוּם יֵשׁ. צְפָרִים בּוֹדְדוֹת. אַחַת
בַּתּוֹרָה. זְרָמֵי פּוֹנִיָּם. נִקְדָּת רוּחַ עוֹלָמִית. יְבִישֵׁת הָאָוִיר
הַזָּעִיר. הַצִּפּוֹר עוֹמֶדֶת. כְּנִפְיָהּ גִּלְגֵּל הַצֶּלֶה. אֵינָה טָסָה.
כִּי־צֵד הִיא יְכוּלָה לַעֲמֹד אָוִיר. הִיא חֲרָדָה. אֵינָה רוֹצֶה
לְהִתְחַלֵּף. אַחֲרָת כְּבָר מִמֵּתִינָה. פְּתָאוּם נוֹפֶלֶת לְחוּל. לֹא
נוֹחֶתָה. לֹא מִנְמִיכָה. נוֹפֶלֶת מֵהָר אָוִיר. חֶשְׁבִּתִּי סוֹפָה. אַחֲרֵי
רְגָעִים שׁוֹב עֲלֶתָה. חֲזָרָה לְחֹק הָרוּחַ הָרְגִיל. פְּנִתָה מְקוּם,
אַחֲרָת תִּגְיַע לְשֹׂרֵד. הָאוֹר נוֹשֵׁב. צִפּוֹר שׁוֹבְכָה. מִי סִפְרָה
עַל הַמְּקוּם הַזֶּה. מוֹל הַיָּם. חֹק הַצִּפּוֹר הַתְּקוּעָה בְּאֵימָה.
צְפּוֹרִים מְלַקְחוֹת רְבוּת עוֹבְרוֹת מְעֲלִיָּה, אֵינָן מְבַקְשׁוֹת
לְנִסּוֹת אֶת הַמְּקוּם הַזֶּה. צְרִיךְ רוּחוֹת סוֹתְרוֹת בְּיֹתֵר כְּדֵי
לַעֲשׂוֹת מְרַחֲקִים בְּלִי אָוִיר.

אם לרגע נמדוט על הפסוק החותם את השיר: "צריך רוחות סותרות ביותר כדי לעשות מרחקים בלי אוויר"³: השורה הזו, שעושה בי בכי, מעלה שאלות שנראות נפלאות מההיגיון. מהן הרוחות הסותרות? איך עושים מרחקים בלי אוויר? המשורר, אני, את, אתה. אנחנו הציפור הזו. איך אנחנו אומדים מרחקים? מהו המקום שלנו? מהם זרמי הכיוונים? זהו גורלנו? מלידה ועד מוות ושוב לידה מחדש. זוהי הרי החניכה. חניכתו של אדם במסע חייו.

ואולי בקוריקולום ויטה של האדם החוקר בטבעו, בטבע היקום, בסעיף של שפות, נכתוב את שירו "שפה":
"שפה"

בְּשֵׁפָה אֶרְמִית אֶהְבֶּה הִיא רַחֲמִים,
בְּשֵׁפָה נִפְשִׁית נִבְהֶלֶת הָאֶהְבֶּה מֵרַחֲמֶיהָ
וְהָאָדָם פְּתָאוּם רוֹצֶה לוֹמַר אֶת דְּבָרוֹ
בְּהַד אַחַר. לְמַשָּׁל, בְּמַלִּים שֵׁאֲמַר הַחֲלוּם
וְכַעַת הָאָדָם מִחִפְזָן בְּמַלּוֹן מוֹחוֹ:
אוּלֵי הַשֵּׁפָה שֶׁלְמַד הַלִּילָה תִסְפִּים לְעֹזֵר.

לצאת למסע כזה של בקשת חזון צריך האדם שפה שהיא חלום. להתפשר עם גבול הרוח, להיכנע לרוח אל שפת החלום. לבוא אל החומר ההיולי הראשוני, אל השפה הראשונית, אל המילה הראשונה, והיא האהבה.

הָאִישׁ הַזֶּה, מֵתְפַלֵּל לְנִכְח אֲנִשְׁתּוֹ,
בְּשֵׁלָה וּמוּלָה בְּקִשְׁתּוֹ נִשְׁמַעַת.

בראשית מסעו מגולם סם החיים שאיתו הוא שב מהמסע.

